

“Éch cần cỏ rần tha ra ngoài đồng”: Nói ngược để hiểu xuôi

Phạm Văn Tình

Chính cách nói “lật lại vấn đề” làm nên cái độc đáo, cái hay cho ngữ nghĩa. Người ta cố tình “nói ngược” nhưng người nghe bắt buộc phải “hiểu xuôi” thì thông điệp gửi đi mới hay và có giá trị...

Có lẽ rất nhiều người đã biết và thuộc bài ca dao hài hước:

*Con gà cục tác lá chanh
Con lợn ủn ỉn mua hành cho tôi
Con chó khóc đứng khóc ngồi
Mẹ ơi đi chợ mua tôi đồng riềng...*

Nghịch lý ở đây lại xuất phát từ một quan niệm ẩm thực của ông cha ta. Ai cũng biết món gà luộc phải có lá chanh (thái nhỏ rắc lên) mới thực ngon và hấp dẫn. Thịt lợn khi chế biến (kho, rang, xào...) phải có hành đập dập, băm nhỏ mới thơm, đậm đà (*Đếnh đoảng như thịt không hành, canh không mắm*). Riêng về “cày tở bầy mồn” thì chẳng món nào lại thiếu gia vị riềng cả (Không riềng, mẽ thì thịt chó kia đâu còn là... thịt chó nữa)...

Kinh nghiệm về ăn uống như vậy đã được tổng kết qua một bài ca dao nói ngược. Đây là lối nói khác lạ, gây ấn tượng và rất đặc dụng trong việc diễn đạt ngữ nghĩa. Điển hình cho lối nói này là bài ca dao “Bao giờ cho đến...”:

*Bao giờ cho đến tháng ba
Éch cần cỏ rần tha ra ngoài đồng
Hùm nằm cho lợn liếm lông
Một chục quả hồng nuốt lão tám mươi
Năm xôi nuốt trẻ lên mười
Con gà, be rượu nuốt người lao đao
Lươn nằm cho trúm bò vào
Một đàn cào cào đuổi đàn cá rô
Thóc giống đuổi chuột trong bồ
Một trăm lá mạ đuổi vò con trâu...*

Mỗi câu thơ trong bài ca dao trên đều nhằm mô tả một sự tình “trái khoáy” của đời thường muôn mặt. Nó được xây dựng trên sự đối chọi ngược trong quy luật sinh tồn: **Kẻ bị săn đuổi, tiêu diệt lại trở thành kẻ săn đuổi trở lại.**

Chuyện “éch cần cỏ rần”, “lợn liếm lông hùm”, “cào cào đuổi cá rô”,... không bao giờ có trong thực tế cả. Dân gian biết là thế nhưng vẫn cứ nói thế. Để “trêu người” hay nói tếu táo cho vui chăng?

Không! Chính cách nói “lật lại vấn đề” như vậy lại làm nên cái độc đáo, cái hay cho ngữ nghĩa. Hơn thế nữa, người ta còn tận dụng cái lẽ thường hiển nhiên, cái logic ngàn đời kia để xây dựng các cấu trúc lập luận chặt chẽ, nhiều khi rất đanh thép:

*“Bao giờ rau diếp làm đình
Gỗ lim làm ghém thì mình lấy ta
Bao giờ chạch đẻ ngọn đũa
Sáo đẻ dưới nước thì ta lấy mình”
(ca dao)*

*“Bao giờ Tây nhỏ hết cỏ nước Nam thì mới hết người Nam đánh Tây”
(Nguyễn Trung Trực)*

V...V...

Những lối nói ngược để nhằm tới một mục đích diễn đạt nào đó đều phải dựa trên một luận cứ:
Điều nêu ra phải dựa trên nền tảng một chân lý hiển nhiên (mà tất cả mọi người đều đã biết và chấp nhận).
Đó là:

- cá chạch mãi mãi chỉ sinh sống và đẻ trứng dưới nước;
- chim sáo chỉ làm tổ, đẻ trứng, ấp trứng và nuôi con trên cây
- và chẳng có ai nhỏ hết được cỏ (ngay trên ruộng nhà mình chứ đừng nói trên toàn lãnh thổ một đất nước)...

Người ta **cố tình “nói ngược”** nhưng người nghe bắt buộc **phải “hiểu xuôi”** thì mới hay và có giá trị.

Để kết thúc, và để “điểm xuyết” thêm cho sự nói “ngược nghĩa” tương tự, tôi xin dẫn bài thơ vui của Silva Kaputikian (người Armenia) đã rất quen thuộc với độc giả Việt Nam:

*Em bảo anh đi đi
Sao anh không dừng lại?
Em bảo anh đừng đợi
Sao anh vội về ngay?
Lời nói thoảng gió bay
Đôi mắt huyền đắm lệ
Sao mà anh ngốc thế
Không nhìn vào mắt em?*

Phạm Văn Tình